

PILSĒTA AR ASTI: DZĪVNIIEKS KĀ PILSĒTAS LĪDZRADĪTĀJS

Lūcija Ceicāne (Baltic Studies Centre)
Staņislavs Šeiko (Latvijas Universitāte)

URBĀNIE DZĪVNIIEKI, PILSĒTAS LĪDZRADĪŠANA, BIOVARA, KOSMOZOOPOLE, PILSĒTVIDES POLITIKA, MIJIEDARBĪBA

Pilsēta nav cilvēku monopols. Tā ir dzīva, trokšņaina, nereti haotiska līdzradīšanas telpa, kurā cilvēki nav vienīgie iemītnieki – un ne vienmēr galvenie. Rakstā tiek aplūkots, kā tādi dzīvnieki kā bebbri, klaiņojošie kaķi, sudrabkaijas un vārnas aktīvi veido pilsētas dzīvi, radot izaicinājumus, pārmaiņas un polarizētas politiskās diskusijas.

Teorētiskā refleksija atklāj, ka dzīvnieku klātbūtne pilsētā nereti darbojas kā katalizators spēcīgām sabiedrības reakcijām – dažkārt tā izraisa konkrētus politikas lēmumus (piemēram, par bebru populācijas samazināšanu), citkārt – veido diskusiju telpu, kurā risinās sabiedriskas un institucionālas debates par dzīvnieku vietu pilsētā. Rezultātā diskurss svārstās no pilnīgas vienaldzības līdz aicinājumiem uz elementu iznīcināšanu.

Rakstā divējādi aplūkotas cilvēku un dzīvnieku attiecības: pirmkārt, caur biovaras prizmu, kur cilvēks kā *human animal* pieņem lēmumus par to, kurām dzīvnieku sugām atļauts pilsētā dzīvot, kurām jāpazūd vai pat jāmirst; otrkārt, autori iepazīstina ar mūsdienu provokatīvajām teorijām,

kas saskata dzīvniekos politiskus aģentus un pilsētā – *cosmozoopoli* jeb kopdzīves telpu, kur cilvēku un dzīvnieku sabiedrības līdzpastāv.

Autori piedāvā starpdisciplināru skatījumu uz dzīvnieku lomu pilsētvidē, uzsverot nepieciešamību pārdomāt varas attiecības, plānošanas principus un cilvēkcentrisku perspektīvu. Tajā atspoguļotas iespējas dzīvnieku līdzdalībai pilsētas procesos, kā arī tiek rosināta diskusija par infrastruktūras un politikas pielāgojamību starpsugu līdzāspastāvēšanai. Visiem, kas meklē jaunas pieejas urbānās daudzveidības pārvaldībā, autori ierosina domāt par pilsētu kā kopdzīves telpu, kurā politiska līdzdalība iespējama arī bez vārdiem.

IEVADS

Mūsu pilsētas sākotnēji ir veidotas cilvēkiem un paredzētas cilvēkiem, taču tās ir arī sarežģītas bioloģiskas sistēmas, kas visu laiku pielāgojas, un šajā procesā ir iesaistītas dažādas citas dzīvās sugas (Wolch, 2002; Holmberg, 2015). Iemesls šai sugu daudzveidībai ir ļoti vienkāršs – vieni dzīvnieki (tāpat kā cilvēki) pārvācas dzīvot pilsētās, jo tur ir vairāk izdzīvošanas iespēju, savukārt citi atjēdzas vidē, kas no viņu dabiskās mājas ir pārvērtusies par pilsētu (van Doreen & Rose, 2012). Gan pirmie, gan otrie kļūst par pilsētas (vai urbānājiem) dzīvniekiem, kuriem savā izdzīvošanā jāpaļaujas uz pilsētu, gan jācieš no visiem pilsētas “labumiem” (Holmberg, 2015). Tādējādi urbanizācijas planetārais fenomēns kļūst par vadošo faktoru mūsu planētas vides, veselības, sociālekonomisko attiecību un likumu pārveidotāju (Brighenti & Pavoni, 2021). Dzīvnieki šajā gadījumā ir nozīmīgi pilsētas līdzradītāji.

Pētnieki Barua un Sinha (2019) vērš uzmanību uz jautājumu: “Ko urbanizācija nozīmē pašiem dzīvniekiem?”. Skatījums no šīs perspektīvas palīdz ieraudzīt dzīvniekus ne tikai kā būtnes, kas pielāgojas pilsētas apstākļiem, bet gan kā šo apstākļu aktīvus veidotājus. Dzīvnieki var būt gan sociālo attiecību veidotāji (van Doreen & Rose, 2012), gan kultūras (īpatnējas, dzīvnieku, bet tomēr kultūras) pārstāvji (De Waal, 2019), laužot senos priekšstatus, ka tikai cilvēkiem piemīt “kultūra”. Lai labāk izprastu dzīvnieku lomu pilsētā, pētnieki runā par “kopīgu radīšanu” jeb “līdzradīšanu”, kas nozīmē to, ka dzīvnieki ne tikai dzīvo pilsētā, bet arī palīdz to

veidot – ietekmē tās telpu, normas, vidi un pat politiku, kā arī cilvēku savstarpējās attiecības (Lorimer et al., 2019; Viveiros de Castro, 2019). Kurš, uzdod jautājumu Franzens (Franzén, 2002), ir vispār iesaistīts vietas politikas veidošanas procesā; kurš ir tiesīgs noteikt vietas nozīmi un funkcionalitāti? Mūsu antropocentris-kajās pilsētās un urbānajās vietās (Wolch et al., 1995), kur telpa veidojas kā process, kā formas un pieredzes dialektika (Holmberg 2015), dzīvnieki bieži vien netiek manīti, kaut arī piedalās pilsētas dzīves organizācijā, kopā ar cilvēkiem veidojot ikdienas rutīnu, attiecības un dažreiz – pat vēsturi (Jerolmack, 2013). Piemēram, holobionta koncepts uztver augus vai dzīvniekus par kaut ko vairāk nekā tikai atsevišķiem indivīdiem. Simboliskais tīkls savieno saimniekorganismu (piemēram, cilvēku vai dzīvnieku) un mikroorganismus (baktērijas vai sēnītes), tādējādi veidojot vienotu ekoloģisku vienību (Flores, 2016; Woebken, 2016). Proti, dzīvnieki kļūst arī par pilsētā notiekošo procesu lieciniekiem. Projektā *Holobiont Urbanism* (Hénaff, 2023) medus bišu stropu analīze no Bruklinas, Sidnejas, Melburnas, Tokio un Venēcijas parādīja, kā dažādās pasaules pilsētās mītošās bites “redz” urbāno vidi, kā arī ar kādām dzīvo būtnu grupām visbiežāk nonāk kontaktā, atklājot, ka katrai pilsētai ir unikāls mikrobioloģiskais profils. Tas liek uzdot pavisam konkrētu jautājumu: ja dzīvnieki piedalās pilsētas dzīvē, vai viņiem nav jābūt arī pilsētas politikā? Kādēļ viņu klātbūtne tiek pārvaldīta, bet ne atzīta? Ja dzīvnieki ne tikai pielāgojas, bet arī maina pilsētas telpu, rutīnas un lēmumus, viņi kļūst par tās līdzradītājiem. Šī līdzradīšana nav tikai bioloģiska – tā ir arī politiska. Jautājums nav tikai par viņu vietu pilsētā, bet arī par mūsu spēju to atzīt.

Tas, kā veidojas mūsu attieksmes pret dzīvniekiem, ir sarežģīts process. Piemēram, dzīvnieku morālais statuss ir cieši saistīts ar to, kā sabiedrība uztver un izmanto dzīvniekus. Pēc pētnieka DeMello (2016) teiktā, tas, kā dzīvnieki tiek izmantoti mūsdienu kultūrā, nosaka, kā mēs tos iedalām – piemēram, vai tie ir mājdzīvnieki, pārtikas avots, kažokādu avots, vai tie izmantojami zinātniskos eksperimentos. Tajā pat laikā šī iedalīšana ietekmē arī to, kā mēs izturamies pret dzīvniekiem (Irvine, 2021). Dzīvnieka integrācijas process sociālajā sfērā sākas ar vārda piešķiršanu. Klaiņojošiem dzīvniekiem nav nedz vārds, nedz mājas, kas padara tos par objektiem, nevis subjektiem. Tādējādi dzīvnieka morālo statusu veido tā morālās un juridiskās tiesības,

tā iedzimtā vērtība (Stucki, 2023; Stucki & Kurki, 2020), un tas iekļauj dzīvnieku tiesību paradīgu līdzās cilvēktiesību koncepcijai (Stucki, 2023; von der Decken & Koch, 2020). Šī paradigma savieno vides jautājumus ar rasi, šķiru, dzimumu, un sociālā taisnīguma problēmām, cenšoties panākt taisnīgu dzīvnieku labā (Taylor, 2020). Ja mēs gribam iekļaut urbāno dzīvnieku labbūtību taisnīguma diskursā, mums jāpieņem arī to morālā un politiskā nozīme pilsētā (Campbell, 2024).

Dzīvnieki ir ne tikai “upuri” vai “kaitēkļi”, bet arī nozīmīgi politisko tīklu dalībnieki, kas ietekmē likumus un procesus, kas viņus skar. Piemēram, Donaldsone un Kimlička (2011, 2014) apgalvo, ka dzīvniekus jāuzskata par politiskās kopienas locekļiem, par pilsoņiem ar savām tiesībām un pienākumiem papildus vispārējām cilvēktiesībām. Šī ierosinātā pilsonības paradigma apzīmē pilsētas mājdzīvniekus kā pilntiesīgus pilsoņus, savvaļas dzīvniekus – kā atsevišķu suverēnu kopienu locekļus, bet dzīvniekus, kas pilsētās dzīvo starp cilvēkiem, piemēram, klaiņojošos kaķus – kā migrantus. Kokrans (Cochrane, 2020) ieviesa tādu jēdzienu kā *cosmozoopolis* – tā definējot tādu sabiedrību, kurā līdzās eksistē cilvēki un dzīvnieki, un kurā dzīvniekiem arī tiek piešķirtas politiskās tiesības. Šeit vērts atzīmēt, ka modernajās dzīvnieku tiesību teorijās cilvēki tiek apzīmēti kā *human animals*, savukārt dzīvnieki – kā *non-human animals*. Šo apzīmējumu ideja ir parādīt, cik maza (no bioloģiskā viedokļa) ir pastāvošā starpība starp cilvēku un dzīvnieku. Vai šīs progresīvās koncepcijas iederas mūsdienu pilsētu ietvarā, kad cilvēki joprojām pieņem lēmumus par to, kam jādzīvo un kam jāmirst? Biovaras jēdziens, ko izstrādājis Fuko (Foucault, 1991; 2003), palīdz izprast, kā sabiedrība reglamentē dzīvnieku dzīvi pilsētās, piemēram, caur normatīviem aktiem par sterilizāciju, eitanāziju vai aprūpi, balstoties uz to vietu sociālekoloģiskajā hierarhijā. Šī vara ne tikai strukturē attieksmi pret dzīvniekiem, bet arī nostiprina normatīvas un institucionālas prakses, kas nosaka, kuras dzīvības tiek aizsargātas, pārvaldītas vai izslēgtas no kopējās kārtības.

PĒTĪJUMA MĒRĶIS ir izzināt, kā urbānie dzīvnieki – konkrēti bebbri, klaiņojošie kaķi un tādi putni kā sudrabkaijas un vārnas – līdzrada Latvijas pilsētvidi, ietekmē ikdienas paradumus, rada neērtības un pielāgojas cilvēku radītajiem izaicinājumiem. Tika izvirzīti trīs **pētnieciskie jautājumi:**

1. Kādā veidā urbānie dzīvnieki – beбри, kaķi, sudrabkaijas un vārnas – kā politiskie aģenti līdzrada pilsētvidi un ietekmē cilvēku ikdienas paradumus?

2. Kādas sabiedriskās un institucionālās reakcijas izraisa konkrētu dzīvnieku klātbūtne pilsētā?

3. Kādas varas attiecības nosaka, kurām dzīvnieku sugām pilsētā tiek piešķirta vieta, bet kurām – liegta?

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Šajā rakstā tiek izmantota **teorētiskās refleksijas** pieeja, kas balstīta uz posthumānisma un daudz-sugu pētnieku idejām. Teorētiskās refleksijas pamatā ir atskats uz pagātnes notikumiem, lai izprastu to cēloņus, kā arī mēģinājums prognozēt nākotnes notikumus (Wallace, 2001). Fakti tiek skaidroti bezpersoniskos terminos, un tā vietā, lai analizētu konkrētus empīriskus gadījumus vai dokumentus, šajā rakstā tiek piedāvātas filozofiskas un ētiskas pārdomas par cilvēku un dzīvnieku līdzāspastāvēšanu pilsētvidē. Kā piemēri diskusijai tiek izmantoti Rīgas pilsētvidē dzīvojošie beбри, klaiņojošie kaķi, sudrabkaijas un vārnas, lai ilustrētu spriedzi starp cilvēkiem un dzīvniekiem, kā arī sniegtu ieskatu cilvēku dažādajās uztverēs un attieksmēs pret iepriekšminētajiem dzīvniekiem.

Teorētiskās refleksijas ietvaru iedvesmo tādu autoru darbi kā Donnas Haravejas (Haraway, 2008) idejas par sugu savstarpējo līdzāspastāvēšanu, Toras Holmbergas (2015) pieeju pilsētas dzīvnieku analīzei, Žaka Deridā (Derrida & Wills, 2008) filozofiskā refleksija par dzīvnieku citādību un Vincianas Desprē (Despret & Buchanan, 2016) uzsvars uz attiecību un jautājumu dinamiku cilvēku un dzīvnieku mijiedarbībā. Šis ietvars ļauj ne tikai analizēt cilvēku–dzīvnieku attiecības kā faktus, bet arī kritiski pārdomāt, kādas epistemoloģiskas un ētiskas nostājas tās atspoguļo un veido.

DZĪVNIEKI KĀ PILSĒTAS LĪDZRADĪTĀJI

Pilsēta nav tikai betons, ielas un cilvēku plūsmas – tā ir dzīva, mainīga skatuve, kur dažādu sugu sadzīvošana veido ne tikai telpu, bet arī attiecības, konfliktus un nozīmes. Dzīvnieki tajā nav tikai fons vai “problēma” – viņi kļūst par līdzradītājiem, kuru klātbūtne ietekmē pilsētas

struktūru, cilvēku paradumus un sabiedrisko kārtību (Van Patter, 2021). Piemēram, beбри pār-būvē ūdensceļus un liek pārdomāt, kur sākas un beidzas cilvēka kontrole pār vidi. Kaķi nemanāmi apmetas uz palikšanu, kļūstot par mikrorajonu neredzamajiem saimniekiem. Kaijas pārņem jumtus un tirgu laukumus, atgādinot, ka gaisa telpa nav tikai mūsu. Šie dzīvnieki nav tikai izņēmumi pilsētas kārtībā – viņu klātbūtne mudina domāt par iekļaujošāku, ētiskāku un savstarpēji cieņpilnu nākotni, kur pilsēta tiek saprasta kā kopdzīves telpa, nevis cilvēku dominances bastions.

Gadījumos, kad dzīvnieku klātbūtne pilsētā izraisa pārmaiņas vai sabiedrības reakcijas, tiek iedarbināti dažādi biovaras mehānismi – no iznīcināšanas līdz institucionalizēšanai. Kamēr beбри un kaijas bieži tiek apspiesti kā problēma, apputeksnētāji, īpaši pilsētas pļavu kontekstā, tiek iekļauti plānošanas politikā kā vērtīgi pilsētas līdzradītāji, kuru klātbūtne tiek veicināta, balstoties gan ekoloģiskos, gan sabiedriskos apsvērumos. Cilvēku veselība un labbūtība ir atkarīga no mijejdarbības ar šīm populācijām (Hénaff et al., 2023). Šie minētie pretstati atklāj plašo spektru, kā dzīvnieki līdzrada pilsētu – no izaicinājuma līdz koprades iespējām.

BEBRI KĀ PILSĒTVIDES INŽENIERI UN BIOVARAS OBJEKTI

Rīga ir mājas ne tikai cilvēkiem, bet arī vismaz 80 bebrim (LSM, 2023). Divkājaino iedzīvotāju skaits sarūk (CSP, n.d.), bet lielo grauzēju populācija pieaug, un tie rada arvien vairāk problēmu pašvaldībai un zemju īpašniekiem. Beбри Rīgā nav tikai ainavisks akcents – tie ir pilsētvides aktīvie līdzradītāji, kuru klātbūtne izraisa telpiskas, institucionālas un politiskas pārmaiņas. Apdzīvojot kanālus, meliorācijas grāvjus un aizaugušas teritorijas, beбри būvē dambjus, gāž kokus un maina ūdens plūsmu, kā rezultātā rodas gan ainaviskas pārmaiņas, gan infrastruktūras bojājumi, piemēram, applūduši pagrabi un ceļi (LSM, 2023). Dabas skaitīšanas eksperti, apsekojot saldūdens biotopu stāvokli, bebru darbības pazīmes – nogāztus kokus, bebru alas, apmetnes un dambjus – fiksējuši 60% no apsekotajiem upju posmiem. Bebru radītie nosprotojumi izmaina upes funkcionēšanu un tajā notiekošos dabiskos procesus (LSM, 2021). Tas liek sabiedrībai un pašvaldībai no jauna pārskatīt pilsētas robežas, kā arī jautājumus – kam pieder telpa un kā to pārvaldīt?

Rīgas pilsētas kanālā, meliorācijas grāvjos un aizaugušās teritorijās bebri jūtas ļoti labi un droši, jo šeit viņiem gandrīz nav dabīgo ienaidnieku – ne vilku, ne lūšu. Vienīgi – Rīgas dome (LSM, 2023), kas bija iecerējusi pielietot biovaru un bebrus ierobežot ar izmedīšanu, izsludinot iepirkumu par bebru izķeršanu un dambju nojaukšanu, pamatojoties uz infrastruktūras aizsardzību un izmaksu optimizāciju (Rīgas dome, 2023). Piemēram, no 2020. līdz 2023. gadam vien bebru dambju nojaukšanai tika iztērēti 27 000 eiro, savukārt bebru izmedīšanai noliģts mednieks ar mērķi līdz nākamā gada beigām samazināt bebru populāciju (Karzubova, 2023). Šādi risinājumi balstīti utilitārā loģikā, kur dzīvnieka dzīve tiek vērtēta tikai caur cilvēka ērtību un īpašuma aizsardzības prizmu. Dzīvnieku draugi mudināja meklēt humānākus risinājumus un mēģināt sadarboties ar bebbiem. Piemēram, nožogot kanālmalā augošos kokus, savukārt bebrus piebarot ar Rīgas Zoodārza starpniecību. Šie pūliņi ir atmaksājušies – nožogotos kokus neviens vairs neapskādē un ar grauzējiem izdodas sadzīvot. Turklāt domes darbības ļauj bebru skaitu kontrolēt (Karzubova, 2023). Faktiski tika veidota jauna sadarbības ekoloģija, kur dzīvnieki un cilvēki līdzās izveidoja kopīgu dzīves telpu.

Šī pieeja apliecina iespējamu pāreju uz iekļaujošāku pilsētplānošanu. Vienlaikus šī spriedze aktivizē arī sabiedriskās diskusijas – medijos un sociālajos tīklos parādās pretrunīgas reakcijas – no asas kritikas pašvaldībai līdz atbalstam humānākām pieejām, kas atzīst bebru kā leģitīmu pilsētas iemītnieku (Rīgas dome, 2023b). Konflikts skaidri izgaismo biovaras darbību praksē, proti, kā caur normatīviem un institucionāliem mehānismiem tiek noteikts, kurām dzīvības formām ir tiesības eksistēt pilsētā (Foucault, 2003). Bebru piemērs atklāj, ka pilsētas telpa nav neitrāla vai tikai cilvēku pārvaldīta, jo dzīvnieki to ne tikai fiziski pārbūvē, bet arī strukturē politisko un institucionālo ainavu. Viņi kļūst par katalizatoriem, kas piespiež sabiedrību pārskatīt attieksmi pret dzīvību, sadzīvošanu un sugu daudzveidību arī pilsētā.

KLAIŅOJOŠIE KAĶI KĀ POLITISKAIS JAUTĀJUMS

Pilsētas sociālajā sfērā kaķi ir izveidojuši savu kaķu domēnu un caur to veido sakarus ar cilvēkiem (Arluke & Sanders, 1996; Philol, 1995). Viens kaķis var uzņemties daudzas lomas

gan sociālo, gan dabisko apstākļu dēļ (Hillier, 2015), un situāciju sarežģī daudzveidīgas, uz attiecībām balstītas pilsētas kaķu tipoloģijas (Brighenti & Pavoni, 2018). Parasti pilsētvidē kaķus klasificē vai kā klaiņojošos, vai kā mājas kaķus (Griffiths et al., 2000), bet šīs lomas pilsētā dažkārt pārklājas (Van Patter & Hovorka, 2017), apgrūtinot dzīvnieku kategorizāciju. Tiek uzskatīts, ka klaiņojoši kaķi kaitē gan bioloģiskajai daudzveidībai (piemēram, putniem), gan pārnēs dažādas slimības (Pimentel et al., 2005), un šī klasifikācija bieži izraisa vardarbīgas emocijas pret klaiņojošo kaķu kolonijām, kas tiek uzskatītas par neindividualizētām, salīdzinot ar mājas kaķiem (Brighenti & Pavoni, 2020). Šīs kolonijas uztver kā draudu sabiedrības veselībai, pilsētas kārtībai, kā sociālo problēmu, ko būtu nepieciešams atrisināt (Spotte, 2014). Ņemot vērā, ka šiem klaiņojošiem kaķiem tiek piešķirta zema finansiālā vērtība (Holmberg, 2015), šo pilsētā nevēlamo dzīvnieku problēmu piedāvāts risināt ar eitanāziju, tā teikt, *human animal* kolektīvas labklājības vārdā (Shingne & Reese, 2022), kas tiek uztverta kā leģitīma politiskā nepieciešamība (Johnston, 2019).

Ielu kaķu kolonijas Latvijas pilsētās arī bieži tiek uztvertas kā problēma, ko nepieciešams “atrisināt” – it īpaši, kad pieaug to skaits vai parādās sūdzības par netīrību vai troksni. Saskaņā ar Rīgas domes datiem, 2023. gadā tika sterilizēti 810 bezsaimnieka kaķi (Rīgas dome, 2024), 2022. gadā – 865 (Rīgas dome, 2023c), savukārt 2021. gadā – 1296 (Rīgas dome, 2022). Ņemot vērā, ka šī programma Rīgā darbojas kopš 2005. gada (LA, 2013), un katru gadu sterilizēto dzīvnieku skaits nemazinās, reālo klaiņojošo kaķu populāciju var tikai minēt. Daļa sabiedrības un pašvaldību pārstāvju uzskata, ka kaķu populācijas kontrolēšana, tostarp caur eitanāziju vai koloniju iznīcināšanu, ir vienīgais efektīvais risinājums (Diena, 2012; Barkāns, 2019; Laizāne, 2024), jo pilsētas telpa tiek uztverta kā cilvēku vajadzībām pakļauta, bet dzīvnieku klātbūtne – kā traucēklis. Vienlaikus šāda attieksme saskaras ar plašu sabiedrības pretreakciju – dzīvnieku aizstāvji, brīvprātīgie dzīvnieku glābēji un daļa veterinārārstu iestājas par humāniem un ilgtspējīgiem risinājumiem, piemēram, sterilizācijas programmām un aprūpētu koloniju atzīšanu pilsētvidē. Šīs diskusijas ne tikai izgaismo atšķirīgus priekšstatus par dzīvnieku vietu sabiedrībā, bet arī liek pārdomāt, kādas dzīves tiek atzītas par vērtīgām. Ielu kaķi kļūst par morālu un politisku jautājumu,

kas prasa pārskatīt pilsētplānošanas principus un sabiedrības attiecības ar neredzamajiem līdzpilsoņiem.

DISKUSIJAS PAR KAIJĀM UN VĀRNĀM PILSĒTĀ

Putnu (īpaši kaiju un vārnu) klātbūtne pilsētā nereti tiek uztverta kā traucēklis, nevis kā urbānās ekoloģijas sastāvdaļa. Viņu balsis skan pār tirgus laukumiem, skolu pagalmiem un autostāvvietām, un šī dzirdamība padara viņas par redzamiem un dzirdamiem pilsētvides dalībniekiem. Atšķirībā no, piemēram, ežiem, vāverēm vai gulbjiem, kuru klātbūtne biežāk tiek romantizēta, kaijas un vārnas bieži kļūst par konflikta zonu starp cilvēku komfortu un dzīvnieku tiesībām uz pilsēttelpu. Viņu pielāgošanās cilvēku paradumiem, piemēram, atkritumu meklēšana konteineros vai ligzdošana uz ēku jumtiem, padara viņus par nevēlamu sugu pārstāvjiem pilsētnieku acīs. Sabiedrībā izskan sūdzības par troksni, netīrību un agresīvu uzvedību, kas dažkārt pāraug prasībās par ligzdu nojaukšanu vai pat dzīvnieku iznīcināšanu (Rozenfelds, 2014; Ventas Balss, 2018; Darīsim Kopā!, 2020). Šie lēmumi bieži balstās nevis uz ekoloģiskiem vai veselības riskiem, bet uz pilsētas kārtības priekšstatu, kas noraida neprognozējamu vai nekontrolējamu klātbūtni. Tai pat laikā cilvēki aizmirst, ka tieši viņu producētie atkritumi, pārtikas pārpalikumi, atkritumu apsaimniekošanas kultūra un daudzstāvu dzīvojamo māju jumtu konstrukcijas pieviline šos putnus, padarot pilsētu par ērtu vietu eksistēšanai, kur nav nepieciešams konkurēt par barību vai ligzdošanas vietām, tādējādi arī mainot šo putnu dabisko uzvedību. Tam pievienojas cilvēki, kuri labu gribot, apzināti piebaro šos putnus, faktiski pieradinot tos. Rezultātā pilsētvidē nereti var novērot, kā sudrabkaijas klauvē pie lodžijas loga, prasot savu ikdienas maltīti, vai arī tās barojas pagalmā kopā ar klaiņojošiem kaķiem.

Šajā kontekstā kaijas un vārnas kļūst par biovaras objektiem – dzīvības formām, kuras tiek vērtētas pēc to spējas iekļauties cilvēku noteiktajos normatīvajos rāmjos (Foucault, 1991). Tā vietā, lai dzīvnieku rīcību interpretētu kā pielāgošanos un līdzdalību pilsētas dzīvē, tā tiek traktēta kā pārkāpums, kas jānovērš. Tajā pašā laikā šie putni faktiski funkcionē kā pilsētas līdzradītāji – viņi ne tikai izmanto cilvēku radīto infrastruktūru, bet arī pārveido tās izmantošanas

veidus, rosina diskusijas un politiskus lēmumus. Diskusijas par kaiju un vārnu “ierobežošanu” atklāj vairāk nekā tikai neapmierinātību ar troksni – tās uzrāda neviennozīmīgu cilvēka un dzīvnieka attiecību politiku, kurā sugas vērtība tiek noteikta pēc tās spējas pakļauties cilvēka komforta zonai. Šāda dinamika vedina pārdomāt ne tikai to, kas drīkst dzīvot pilsētā, bet arī to, kā pilsēta tiek definēta un pārvaldīta kā kopdzīves telpa.

DISKUSIJA

Kokrana (Cochrane, 2020) *cosmozoopolis* koncepts varētu šķist neiespējams tādas cilvēkcentriskās pilsētas paradigmā, kur utilitāra pieeja dominē par dzīvnieku morālo statusu, vai sabiedrībās, kur socio-zooloģiskā hierarhija tiek definēta ar biovaru. Ja atsakāmies no dalījuma cilvēki un dzīvnieki, un aplūkojam pilsētu kā cilvēku un ne-cilvēku dzīvnieku sabiedrību (*human and non-human animal society*), tad dzīvnieki no pasīviem vides objektiem vai traucēkļiem pārvēršas aktīvos sabiedrības līdzdalībniekos: ar savām interesēm un vajadzībām (kas šobrīd tiek ignorētas), kā arī līdzdalības tiesībām (kas šobrīd viņiem dažādos aspektos tiek liegta).

Vispārīgi raugoties, pilsētā būtu jāievieš daudz-sugu kopdzīves princips, kas prasa, lai pilsēt-plānošanas un politisko lēmumu pieņemšanas procesā tiktu ņemtas vērā arī dzīvnieku intereses. Atzīstot bebrus par ekoloģiskiem inženieriem, būtu jāievēro tāda pilsētplānošana, kurā bebru dzīvotnes tiktu uzskatītas par pilsētvides daļu, savukārt bebru darbība tiktu uzskatīta nevis par postu, bet pretēji – par ieguldījumu pilsēt-plānošanā. Cilvēku rīcības rezultātā (piemēram, dzīvnieku pamešana kaķu u.c. mājdzīvnieku gadījumā, vai atkritumu veidošana putnu gadījumā), klaiņojošie kaķi un putni *de-facto* kļūvuši par urbānas sabiedrības sastāvdaļu un ir par vēlu cīnīties ar cēloņiem, kas ir veicinājuši šo populāciju veidošanos. Beidzot tie varētu tikt *de-jure* atzīti par pilsētas kopienas daļu, par sociālo grupu ar plašākām tiesībām uz aizsardzību un tiesisko aizstāvību, kas šobrīd bieži vien tiem ir ierobežota.

Diskusijā par līdzāspastāvēšanu kļūst arvien nozīmīgāka cilvēka spēja pielāgot pilsētvidi ne tikai savām, bet arī citu sugu interesēm, kā arī iesaistot dzīvniekus pilsētvides kopradīšanā. Tas ir izaicinājums ne tikai pilsētplānošanā, bet arī izpratnē par to, kādas dzīvības mēs iekļaujam

pilsētas kopienā. Īpaši būtisks kļūst jautājums par pamestajām teritorijām, kuras bieži kļūst par dzīvnieku patvērumu – šajās zonās slēpjas potenciāls pārdomāt ne tikai vides pārvaldību, bet arī sugu sadarbības iespējas. Šīs teritorijas var tikt pielāgotas dzīvnieku interesēm, tās neviss iztīrot un padarot par “nekaitīgām” cilvēkiem, bet gan izstrādājot risinājumus, kas ļauj līdzāspastāvēt. Piemēram, var tikt izveidotas apzināti uzturētas “pārejas zonas” – pusdabiskas teritorijas, kuras tiek pārvaldītas (tai skaitā arī no dzīvnieku puses) tā, lai tajās varētu eksistēt gan dzīvnieki, gan cilvēku aktivitātes.

Vienlaikus ir būtiski atzīmēt, ka ne visi dzīvnieki pilsētā saskaras ar ierobežošanas loģiku. Piemēram, apputeksnētāji – savvaļas bites, tauriņi un citi kukaiņi – pilsētās tiek atzīti par vērtīgiem pilsētas līdzradītājiem, kuru dzīvotņu saglabāšanai un veidošanai tiek veltīti īpaši pasākumi, piemēram, tiek pārveidoti mauriņi par savvaļas zālājiem, tādējādi atbalstot ne tikai bioloģisko daudzveidību, bet arī veidojot pozitīvu dzīvnieku un cilvēku sadarbības piemēru pilsētvidē (Latvijas Dabas fonds, 2023). Līdzīgi pilsētās tiek ierīkoti mākslīgie ligzdošanas namiņi putniem, lai putni saglabātu savu vietu pilsētas ekosistēmā. Šādi pasākumi ne tikai nodrošina dzīvnieku līdzdalību urbānajā vidē, bet arī liecina par to, ka sabiedrība pieņem dzīvnieku klātbūtni par neatņemamu pilsētas sastāvdaļu. Šis kontrasts ilustrē, kā vienas sugas tiek veicinātas un aizsargātas, kamēr citas tiek uztvertas kā traucējošas un tiek pakļautas ierobežošanas pasākumiem. Tādējādi dzīvnieku klātbūtne pilsētā atspoguļo plašākas politiskas un sociālas izvēles, nevis vienkārši dabisku līdzāspastāvēšanu.

Te arī vērtīgs brīdis uzdot vairākus jautājumus pašiem sev. Vai dzīvnieks arī pielieto biovaru (pret cilvēku)? Noteikti. Piemēram, bebru radītie dambji maina upju plūsmu, applūšina lielās platības un liek cilvēkiem mainīt savu dzīvesvidi. Sudrabkaijas, kas sāk kliegt līdz ar pirmajiem saules stariem, ietekmē cilvēku miega paradumus vai arī neapzināti degradē cilvēkam tikamo pilsētvidi, izmetājot atkritumu tvertņu saturu. Tādējādi iespējams teikt, ka biovara vairs nav tikai cilvēku instruments, to pielieto arī citas sugas, tai skaitā vērsot to arī pret pašiem cilvēkiem. Dzīvnieki jau sen ir kļuvuši par pilsētas politiskajiem aģentiem – mums atliek vien izvēlēties: atzīt tos par sabiedrības līdzdalībniekiem vai turpināt dzīvot ilūzijā, ka pilsētas pieder tikai cilvēkiem.

Arluke, A. Sanders, S. (1996). *Regarding animals*. Temple University Press. 41 Philol, C. (1995). Animals, Geography, and the City: Notes on inclusions and exclusions. *Environment and Planning D Society and Space*, 13(6), 655–681. <https://doi.org/10.1068/d130655>

Barkāns, E. (2019). *Kuldīdznieki protestē: klaiņojošos dzīvniekus nogādā Saldū nonāvēšanai, taču par patversmē panemtu kaķi vēl jāmaksā*. Izgūts no <https://jauns.lv/raksts/zinas/317096-kuldiznieki-proteste-klainojosos-dzivniekus-nogada-saldu-nonavesanai-tacu-par-patversme-panemtu-ka-ki-vel-jamaksa>

Barua, M., & Sinha, A. (2019). Animating the urban: An ethological and geographical conversation. *Social & Cultural Geography*, 20(8), 1160–1180.

Brighenti, A. M., & Pavoni, A. (2018). Urban Animals—Domestic, Stray, and Wild: Notes from a Bear Repopulation Project in the Alps. *Society and Animals*, 26(6), 576–597. <https://doi.org/10.1163/15685306-12341580>

Brighenti, A. M., & Pavoni, A. (2020). Situating urban animals – a theoretical framework. *Contemporary Social Science*, 16(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/21582041.2020.1788131>

Brighenti, A.M. & Pavoni, A. (2021). Situating urban animals – a theoretical framework. *Contemporary Social Science*, 16(1), 1–13, DOI: 10.1080/21582041.2020.1788131

Cochrane, A. (2020). *Should Animals Have Political Rights?* Cambridge: Polity Press.

CSP. (n.d.). *Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas*. Izgūts no <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skais/247-iedzivotaju-skais-un-ta-izmainas?theme-Code=IR>

Darīsim Kopā! (2020). *Apnikuši putni? Vārnu izsaušana Rīgā var izrādīties bistama cilvēkiem*. Izgūts no <https://www.kopaa.lv/ir-problema/2479-apnikusi-putni-varnu-izsausana-ri-ga-var-izradities-bistama-cilvekiem.html>

DeMello, M. (2021). *Animals and society: An introduction to human-animal studies (2nd ed.)*. Columbia University Press. DOI: 10.7312/deme19484

Derrida, J., & Wills, D. (2008). In M.-L. Mallet (Ed.), *The Animal That Therefore I Am* (pp. i–vi). Fordham University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt13x09fn>

Despret, V., & Buchanan, B. (2016). *What Would Animals Say If We Asked the Right Questions?* University of Minnesota Press. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctt1c0gm8j>

De Waal, F. (2019). *Mama's last Hug. Animal emotions and what they tell us about ourselves*. New York: W.W. Norton & Co.

Diena. (2012). *Apinis: Klaiņojošos kaķus un sunus ir jāiznīcina*. Izgūts no <https://www.diena.lv/raksts/latvija/viedokli/apinis-klainojosos-kakus-un-sunus-ir-jaiznicina-13926416>

Donaldson, S. & Kymlicka, W. (2011). *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Donaldson, S. & Kymlicka, W. (2014). Animals and the Frontiers of Citizenship. *Oxford Journal of Legal Studies*, 34(2), 201–219. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/24562817>

Flores, R. (2016). *Holobiont Urbanism – City as a complex, adaptive, biological superstructure*. Retrieved from <https://www.creativeapplications.net/project/holobiont-urbanism-city-as-a-complex-adaptive-biological-superstructure/>

Foucault, M. (1991). Governmentality. In G. Burchell, C. Gordon, & P. Miller (Eds.). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.

Foucault, M. (2003). *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975–76*. New York: Picador.

- Franzén, M. (2002). A weird politics of place: Sergels torg, Stockholm (round one). *Urban Studies*, 39(7), 1113–1128.
- Griffiths, H., Poulter, I., & Sibley, D. (2000). "Feral cats in the city," in *Animal Spaces, Beastly Places*, ed. Chris Philo, and Chris Wilbert, 56–70, Routledge.
- Haraway, D. (2008). *When Species Meet*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Hénaff, E., Najjar, D., Perez, M. et al. (2023). Holobiont Urbanism: sampling urban beehives reveals cities' metagenomes. *Environmental Microbiome* 18(23). <https://doi.org/10.1186/s40793-023-00467-z>
- Hillier, J. (2015). "If Schrödinger's Cat Miaows in the Suburbs, Will Anyone Hear?" *Planning Theory* 14(4), 425–43. <https://www.jstor.org/stable/26098724>.
- Holmberg, T. (2015). *Urban Animals. Crowding in Zoocities*. Routledge.
- Irvine, L. (2021). The Social Construction of Animals. In M. DeMello (Ed.) *Animals and the Society. An Introduction to the Human-Animal Studies*. Columbia University Press.
- Jerolmack, C. (2013). *The Global Pigeon*. Chicago University Press: Chicago, IL.
- Johnston, J. (2019). Incongruous killing: cats, nonhuman resistance, and precarious life beyond biopolitical techniques of making-live. *Contemporary Social Science*, 16(1), 71–83. <https://doi.org/10.1080/21582041.2019.1667523>
- Lorimer, J., Hodgetts, T., & Barua, M. (2019). Animals' atmospheres. *Progress in Human Geography*, 43(1), 26–45.
- Karzubova, K. (2023). Rīgas dome tuvākajos gados plāno nomedit 60 līdz 80 bebru. Izgūts no <https://zinas.tv3.lv/latvija/rigas-dome-tuvakajos-gados-plano-nomedit-60-lidz-80-bebru>
- LA. (2013). Rīgā kaķu sterilizēšanai ir pieprasījums. Izgūts no <https://www.la.lv/riga-kaku-sterilizesanai-ir-pieprasijums-2>
- Laizāne, S. (2024). Vai dzīvniekiem ir vieta dzīvokļu mājas pagalmā un pagrabā. Izgūts no <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/34375-vai-dzivniekiem-ir-vieta-dzivoklu-majas-pagalma-un-pagriba-2024>
- Latvijas Dabas fonds. (2023). Pilsētas plavas Rīgā: apmērsnētāju dzīvotņu saglabāšana pilsētvidē. Izgūts no <https://ldf.lv/lv/pilsetas-plavas>
- LSM. (2021). Dabas skaitīšana: Bebrī ietekmē vairāk nekā pusi Latvijas upju. Izgūts no https://www.lsm.lv/raksts/dzive-stils/vide-un-dzivnieki/dabas-skaitisana-bebri-ietekme-vairak-neka-pusi-latvijas-upju.a410812/?utm_source=lsn&utm_medium=theme&utm_campaign=theme
- LSM. (2023). Rīgas bebrī: sadzīvot vai izmedīt? Izgūts no <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/pilsetvide/10.04.2023-rigas-bebri-sadzivot-vai-izmedit.a504328/>
- Pimentel, D., Zuniga, R., Morrison, D. (2005). Update on the environmental and economic costs associated with alien-invasive species in the United States. *Ecol. Econ.* 52 (3), 273–288.
- Rīgas dome. (2022). Rīgas valstspilsētas pašvaldības 2021. gada publiskais pārskats. Izgūts no <https://www.riga.lv/lv/media/28763/download?attachment>
- Rīgas dome. (2023a). Bebru ierobežošanas pasākumi Rīgas valstspilsētas pašvaldības hidrografiskajā tīklā. Izgūts no <https://www.riga.lv/lv/iepirkums/bebru-ierobezosanas-pasakumi-rigas-valstspilsetas-pasvaldibas-hidrografiskaja-tikla-1>
- Rīgas dome. (2023b). Rīgas centra bebrī turpina priedēt rīdīniekus un pilsētas viesus. Izgūts no <https://www.riga.lv/lv/jaunums/rigas-centra-bebri-turpinas-priecet-ridziniekus-un-pilsetas-viesus>
- Rīgas dome. (2023c). Rīgas valstspilsētas pašvaldības 2022. gada publiskais pārskats. Izgūts no <https://www.riga.lv/lv/media/39234/download?attachment>
- Rīgas dome. (2024). Rīgas valstspilsētas pašvaldības 2023. gada publiskais pārskats. Izgūts no <https://www.riga.lv/lv/media/48408/download?attachment>
- Rozenfelds, U. (2014). Nošaut kaijas. Un tās barotājus. Izgūts no <http://www.baltairuncis.lv/blogs/nosaut-kaijas-un-tas-barotajus/>
- Shingne, M. C., & Reese, L. A. (2022). Animals in the city: Wither the human-animal divide. *Journal of Urban Affairs*, 44(2), 114–136. <https://doi.org/10.1080/07352166.2020.1779006>
- Spotte, S. (2014). *Free-ranging cats: behavior, ecology, management*. John Wiley & Sons.
- Stucki, S. (2023). One Rights: Human and Animal Rights in the Anthropocene. *SpringerBriefs in Law*. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-031-19201-2
- Stucki, S., & Kurki, V. (2020). Animal rights. In M. Sellers & S. Kirste (Eds.), *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*. Dordrecht: Springer. DOI: 10.1007/978-94-007-6730-0_407-1
- Taylor, V. (2000). Emotions and identity in women's self-help movements. In S. Stryker, T. Owens & R. White (Eds.), *Self, identity, and social movements* (pp. 269–299). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- van Doreen, T., Rose, D.B. (2012). Storied-places in a multispecies city. *Humanimalia*, 3(2), 1–27.
- Van Patter, L. E., & Hovorka, A. J. (2017). 'Of place' or 'of people': exploring the animal spaces and beastly places of feral cats in southern Ontario. *Social & Cultural Geography*, 19(2), 275–295. <https://doi.org/10.1080/14649365.2016.1275754>
- Van Patter, L. E. (2021). Individual animal geographies for the more-than-human city: Storying synanthropy and cynanthropy with urban coyotes. *Environment and Planning E*, 5(4), 2216–2239. <https://doi.org/10.1177/25148486211049441>
- Ventas Balss. (2018). "Skaisti dziedī lakstīgala", jeb kā man patīk sudrabkaijas! Izgūts no <https://www.ventasbalss.lv/forums/pilseta/2272>
- Viveiros de Castro, E. (2019). On models and examples: Engineers and bricoleurs in the Anthropocene. *Current Anthropology*, 60(20), 296–308.
- von der Decken, K., & Koch, N. (2020). Recognition of new human rights: Phases, techniques and the approach of 'differentiated traditionalism'. In A. Von Arnould, K. Von der Decken, & M. Susi (Eds.), *Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric* (pp. 7–20). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallace, R. (2001). Practical reasoning: philosophical aspects. In *Elsevier eBooks* (pp. 11939–11945). <https://doi.org/10.1016/b0-08-043076-7/00994-3>
- Woebken, Ch. (2016). *Holobiont Urbanism*, 2016. Retrieved from <https://chriswoebken.com/Holobiont-Urbanism>
- Wolch, J.R., West, K., Gaines, T.E. (1995). Transspecies urban theory. *Environment and Planning D: Society and Space*, 13(6), 735–760.
- Wolch, J. (2002). Anima Urbis. *Progress in Human Geography*, 26(6), 721–742.